

Halle Jørn Hanssen:

ØDELEGGELSEN AV SØR-SUDAN

Det har lenge vært og er fortsatt nesten dødsstille i norske medier om hva som skjer i Sør-Sudan. Det er både underlig og trist med tanke på den store innsatsen norske aktører har bidratt med i nesten 50 år for å bidra til fred og en bedre hverdag for menneskene der.

Derfor et kort tilbakeblikk, først om Norges rolle, deretter om utviklingen etter 2005

Det begynte med Kirkens Nødhjelp (KN) som etter fredsavtalen etter den første frigjøringskrigen i sør (Addis Abeba avtalen) i 1973 fikk i oppdrag fra UD og Norad å ta hovedansvaret for norsk bistand til utvikling i Sør-Sudan. Oppdraget ble omfattende og etter hvert det største utviklingsprogrammet noen norsk frivillig organisasjon hadde fått på den tid. Virksomheten var mangesidig med hovedvekt på landbruk og opplæring.

Da den nye frigjøringskrigen begynte i 1983 med SPLM/A som leder for opprøret, måtte KN forlate det meste av virksomheten i sør mens en ny norsk aktør kom inn i 1986, Norsk Folkehjelp. Folkehjelpen tok standpunkt for folkeopprøret og ble etter hvert en ledende humanitær støttespiller for SPLM/A bak frontlinjene med årlige programmer som etter 1993 hadde et omfang på om lag 200 millioner kroner.

I 1998 tok regjeringen Bondevik I ved utviklingsminister Hilde Frafjord Johnsen et initiativ for å fortgang i fredsforhandlinger som hadde pågått i lengre tid uten nevneverdig framgang. Deretter bidro både regjeringen Stoltenberg I og Bondevik II mye til at forhandlingene endte med en fredsavtale i 2005.

I dag er det fortsatt stor norsk bistands- og nødhjelpsaktivitet i Sør-Sudan. Det er en norsk ambassade, og et ti-talls norske organisasjoner som driver nødhjelp og utviklingstiltak under svært vanskelige arbeidsforhold.

Katastrofen i 2005, John Garang ble drept

Den store politiske og militære lederen for folkeopprøret og frigjøringskampen var John Garang. Han hadde akademisk og militær utdanning med topp karakterer både fra afrikanske og amerikanske utdanningsinstitusjoner.

Garang ville ikke ha en deling av landet, men en grunnleggende endring av statsformen i Sudan, en ny, sekulær og demokratisk stat med respekt for menneskerettene.

Men John Garang ble drept 30 juli 2005 i det som kalles en helikopterulykke forårsaket av menneskelige feil. Med de kilder jeg gjennom mange år har gravd i og snakket med om dette, er jeg overbevist om at dette ikke er sannheten. Garang ble drept da helikoptret traff en fjelltopp, men det var installert feil i radar, høydemåler og andre instrumenter som gjorde at helikoptret fløy om lag 400 fot lavere enn høydemåleren indikerte og traff fjelltoppen om lag 20 fot fra høyeste punkt. De hovedansvarlige for planleggingen av styrten, var i ledelsen av diktaturregimet i Khartoum og de hadde velvillige partnere innenfor SPLM som var i opposisjon til John Garang og hans visjon om et nytt, sekulært og demokratisk Sudan. De ville ha et selvstendig Sør-Sudan og sitter nå med makten i landet.

Salva Kiir blir ny leder og Garangs visjon dør

Salva Kiir var nestleder i SPLM og nestkommanderende i SPLA og internt en av de ledende talsmenn for et uavhengig Sør-Sudan. Mens Garang var utadventt og åpen, har Kiir alltid vært tilbaketrukket og lite tilgjengelig. Han har aldri fått skolegang og kan knapt lese og skrive. Kiir har lenge hatt et stort alkoholproblem samtidig som han har diabetes 2. Hans familie har noen av de samme problemene. Både hans første hustru og de fleste av barna er alkoholikere og mislykte samfunnsborgere.

Salva Kiir, mannen uten utdanning og med alle disse problemene, ble valgt til leder da Garang var borte.

Alle forsøk mellom 2005 og 2011 på å realisere Garangs visjon om et nytt Sudan, var mislykte fordi ledelsen både i nord og sør nå var mot.

Folkeavstemningen i Sør-Sudan i 2011 ga et overveldende flertall for uavhengighet. I valget året før hadde SPLM sikret seg et overveldende flertall i parlamentet mens Salva Kiir ble valgt til president.

Mannen med den svarte hatten, Salva Kiir, har ofte gitt et inntrykk av å være en lyttende person, og han har ofte fått særlig ikke-afrikanere til å tro at han er en annen og bedre enn han er. Bak hans ytre har det skjult seg en hensynsløs leder og despot.

Man kunne allerede i 2012 se de første tendensene til denne hensynsløsheten. Presidenten satte da ned en kommisjon som skulle lage utkast til landets første grunnlov. Den fikk en svært skjev etnisk sammensetning med et flertall av medlemmer fra Dinkafolket som utgjør om lag 30 prosent av befolkningen. Sommeren 2012 offentliggjorde han et brev med navnene til 75 medlemmer av regjeringen, embetsverket og ledende offiserer som ble anklaget for omfattende korrupsjon. De skulle ha stjålet om lag 4 milliarder amerikanske dollar. Det var en måte å skjule sin egen korrupsjon på. Kiir og hans nærmeste familie var allerede da noen av landets mest korrupte. I dag er han og familien den dominant mest korrupte i landet.

Sommeren 2013. Eksplosiv politisk uenighet

I den korte perioden mellom 2011 og 2013 utviklet det seg stor uenighet innenfor SPLM både om politikk og lederskap. Norsk Folkehjelp og Arbeiderpartiet hadde da siden 2008 støttet SPLMs arbeid med å få til overgangen fra en frigjøringsorganisasjon til et politisk parti som bygget på sosialdemokratiske prinsipper og verdier. Dette arbeidet mislyktes fordi Kiir selv og folkene rundt ikke ville ha en demokratisk massebasert medlemsorganisasjon som kunne true Kiirs gjenvalg i 2014. Noe lignende skjedde med et stort prosjekt ledet av Norsk Folkehjelp for ytringsfrihet og frie og uavhengige medier i Sør-Sudan. Arbeidet gikk lenge godt, men så grunnstøtte det i 2013 fordi Kiir og hans nærmeste medarbeidere ikke ville ha en stat med ytringsfrihet og frie og uavhengige medier.

Konflikten i SPLM eksploderte våren og sommeren 2013. Først avsatte Kiir sin visepresident Riek Machar. Deretter sparket han SPLMs generalsekretær Pagan Amum som to ganger hadde vært gjest på Arbeiderpartiets landsmøter, og medlemmene av sin egne regjering etter anklager om korrupsjon og manglende lojalitet.

Utover høsten samlet opposisjonen i SPLM seg og krevde møter i Politbyrået som var SPLMs sentralstyre og i Det nasjonale frigjøringsrådet som var SPLMs landsstyre. Kiir kalte så inn til møte i Politbyrået 13. og 14. desember 2013. Landets kirkeledere og andre religiøse ledere hadde på forhånd sendt en kraftfull appell både til Kiir og opposisjonen om å søke kompromiss for å unngå en mulig væpnet konflikt. Opposisjonen sa ja til dette. Men Kiirs folk bestakk et flertall av Politbyråets medlemmer med en større pengesum, ca. 100 000 kr. hver for å stemme som han ville. Deretter holdt Kiir en krigersk tale som konkluderte med at han krevde alle opposisjonelle ekskludert. Dette fikk flertall.

15. desember 2013. Kiir gjennomførte militært statskupp og startet krigen

Om kvelden 14. desember kom de de første sammenstøtene mellom ulike etniske grupper innenfor SPLA. Neste dag, 15. desember, stilte Kiir i generals kampuniform på TV og serverte den store løggen om at han med støtte fra lojale styrker hadde avverget statskupp fra opposisjonen og tatt over makten i landet.

Det som faktisk skjedde, var at Kiir og hans nærmeste støttespillere akkurat da gjennomførte et militært statskupp. Samtidig satte det nye regimet i gang en klappjakt på ledende opposisjonelle som ble arrestert og internert mens spesialtrene militærgrupper startet en omfattende massakre av folk fra den etniske gruppen nuerne og andre i hovedstaden Juba. Det er anslått at så mange som 20 000 kan ha blitt drept i disse massakrene som varte fram til 20. desember. Riek Machar som var en av Nuerfolkets fremste ledere, unnslopp sammen med kona Angelina som ved et under 15. desember et omfattende militært angrep mot egen bolig og flyktet. Deretter overtok han kommandoen av de hæravdelinger som deserterte og ledet deretter disse styrkene i en over 4 år lang borgerkrig.

Krigens kostnad

Sør-Sudan hadde i 2013 om lag 11 millioner innbyggere. Krigen som begynte like før jul i 2013, var preget av ekstrem hensynsløshet og vold, og det gikk særlig utover kvinner og barn. FN har rapportert at den seksuelle volden under krigsårene fra desember 2013 til en gang i 2018 var ekstrem og uten sidestykke i historien. Om lag 400 000 mennesker mistet livet. Om lag 4 millioner ble jaget fra sine hjem, og av disse er om lag 2 millioner flyktninger i nabolandene, Etiopia, Uganda, Kenya og Sudan. De materielle skadene på all infrastruktur er omfattende, og hundretusener av hjem til fattige mennesker er brent ned.

Det er 64 etniske grupper i Sør-Sudan. Gamle, tradisjonelle spennings- og konfliktema av etnisk karakter ble utnyttet til det ytterste av etniske ledere anført av presidenten selv Salva Kiir som er fra Dinka-folket. Et militært og politisk maktmiddel dinkaene har brukt i de siste årene, er gradvis å ta over jord og beitemark som tradisjonelt har tilhørt andre etniske grupper. Motsetningene mellom dinkaene på den ene siden og de fleste andre etniske gruppene på den annen er derfor i dag høyere enn kanskje noen gang tidligere i deres lange historie.

Veldig lite av hverdagslivet i landsbyene med lokal matproduksjon fungerer i dag, og derfor er mesteparten av den gjenværende befolkningen i Sør-Sudan mer og mindre avhengig av internasjonal matvarebistand.

Sør-Sudans oljeproduksjon og miljøødeleggelsene de har skapt

I 2012 produserte Sør-Sudan om lag 350 000 fat olje om dagen som ble transportert i oljeledninger gjennom Sudan til byen Port Sudan ved Rødehavet. Dette ga regjeringen store løpende inntekter. Det er kinesiske, indiske og malayiske selskaper som i all hovedsak driver oljeproduksjonen i et samspill med sør-sudanske politiske ledere og forretningsfolk hovedsakelig fra Dinka-folket. På grunn av krigsskadene er produksjonen nå redusert til om lag 150 000 fat samtidig som prisen har falt så mye at den sør-sudanske staten ikke lenger har oljeinntekter av betydning.

Oljeselskapene har i alle år vist en usedvanlig hensynsløshet når det gjelder lokalbefolkningen og naturmiljøet. Befolkningen er blitt drevet bort, og store landområder er så forurenset av utslipp og kjemisk avfall at både dyr og mennesker som bruker vannkilder i områdene, dør av forgiftning. Skadene er så store at de anses som delvis uopprettelige.

IGAD, troikaen (USA, Storbritannia og Norge), fredsforhandlingene og fredsavtalen

IGAD som er den regionale sammenslutningen for konfliktløsning med mer og som ledet fredsforhandlingene for Sudan fram til fredsavtalen i 2005, tok i januar 2014 ansvaret for forhandlinger om fred mellom partene i konflikten i Sør-Sudan. I den første tiden ble våpenhvileavtaler vedtatt og brutt før blekket på papiret var tørt. Sommeren 2015 kom den store fredsavtalen som alle parter unntatt regjeringen underskrev med en gang. Kiir og hans regime ble etter hvert tvunget til å underskrive, men med mange reservasjoner. Like etter endret Kiir stikk i strid med teksten i fredsavtalen den administrative struktur for staten. Den var delt i ti delstater, men han endret dette og opprettet 32 delstater der dinkaene hadde flertallet i 17. Krigen fortsatte med full styrke også fordi Kina, Ukraina, Egypt og Israel leverte våpen og overvåkningsutstyr mens Uganda og delvis Kenya var villige transittland for våpenimporten til Sør-Sudan.

Sommeren 2018 tok IGAD og Afrika Unionen et nytt fredsinitiativ og ba Sudans daværende diktator Omar Bashir lede en nye runde med forhandlinger. Han sa ja og fikk president Museveni i Uganda som støttespiller. Alle parter, både store og små, i konflikten ble invitert til Khartoum. Forhandlingene ble ført i en atmosfære av trusler mot dem som ikke ville være på en ny avtale. Thomas Cirillo og hans medarbeidere i Den nasjonale redningsfronten (NAS) som i dag er den ledende motstandskraften mot Kiirs regime, flyktet fra forhandlingene for å unngå arrestasjon og deportasjon til Juba. Fredsavtalen fra 2015 lå til grunn for forhandlingene, og den ble endret på to viktige punkt, maktfordelingen i regjeringen og parlamentet. I avtalen fra 2015 kunne ikke Kiir ture fram som han ville, for det var lagt inn sperremekanismer for å hindre ensidig maktmisbruk. I avtalen fra sommeren 2018 ble disse mekanismene fjernet og Kiirs fraksjon sikret et handlingsflertall både i regjeringen og parlamentet.

IGAD godkjente den nye avtalen disse endringene. FN og troikalandene gjorde det samme med visse reservasjoner.

Riek Machar

Riek Machar som Kiir aldri før 2013 hadde hatt tillit til, var både politisk og militær leder for den største opposisjonsgruppa under borgerkrigen. Høsten 2017 ble Machar under et politisk besøk i Sør-Afrika etter avtale mellom IGAD, USA, Sør Afrika og regimet i Juba satt i husarrest. Hensikten var å prøve å fjerne han fra noen ledende politisk rolle i Sør-Sudan. Virkningen ble den motsatte. Et år seinere ble han løslatt og overført til Khartoum der han på nytt ble satt i husarrest. Han fikk fri hver gang han skulle delta i politiske møter og forhandlinger andre steder i regionen. Husarresten ble brukt som et pressmiddel for å få Machar til å oppfylle sitt viktigste bidrag til fredsavtalen, nemlig å dra tilbake til Juba for å gå inn i stillingen som 1. visepresident. Det gjorde han til slutt i februar i år. Formelt sett ble da så mye av fredsavtalen oppfylt at man kunne erklære en slags fred i Sør-Sudan. Men Machars politiske posisjon har neppe noen gang vært svakere enn nå. Han er kjent som en lite inkluderende og eneveldig leder, og han viste dette igjen under utnevningen av nye statsråder til den nye regjeringen da han bl.a. utnevnte sin hustru Angelina til forsvarsminister. Hun er både dyktig og mektig, men også meget kontroversiell. Flere av hans sivile og militære ledere har derfor den siste tiden gått over til Kiirs side.

FNs og USAs sanksjoner mot Sør-Sudan og politiske og militære ledere i landet

Helt fra krigshandlingene startet i desember 2013, har det kommet krav om våpenembargo mot Sør-Sudan og økonomiske sanksjoner mot de lederne som hadde fått merkelappen som ledere for grov vold under krigen og som kleptokrater. Mange av disse kravene er blitt omsatt til vedtak. FN har vedtatt våpenembargo som systematisk brytes av Uganda og flere andre land. FN og USA har også vedtatt sanksjoner mot et ti-talls politiske og militære ledere. Jeg nevner her 2. visepresident Taban

Gai Deng, 3. visepresident Wani Igga og informasjonsminister Michael Leuth. Det betyr at penger de har på konti i banker som den amerikanske lovgivningen kan nå, og den når langt, blir sperret. De får ikke reise med internasjonale flyselskaper osv. Problemet er bare at det finnes mange hjelpere som bistår når det gjelder å omgå disse sanksjonene, og de er første og fremst å finne i Kina, Russland og Midt-Østen.

Den nye nasjonale overgangsregjeringen fortsetter ødeleggelsen

Den nye regjeringen har nå vært i arbeid i knappe to måneder. De første tre ukene gikk med til en vedvarende krangel om hvilke fraksjoner som skulle ha hvilke statsråder. Mens det pågikk, fortsatte Kiir sin diktatoriske praksis med å treffe vedtak og lage lover gjennom såkalte president dekreter (påbud) uten samråd i regjeringen og med det nye midlertidige parlamentet. Mens denne artikkelen ble skrevet, startet regjeringsstyrker stikk i strid med våpenavtalen som ble underskrevet av alle parter i Vatikanet i fjor høst, en ny offensiv mot styrker fra Den nasjonale redningsfronten som kontrollerer betydelige deler av de tre Ekvatoria-statene. Flere ti-tusen mennesker ble drevet på flukt, kvinner og barn ble voldtatt og landsbyer brent ned.

Samtidig er det blitt kjent at presidenten selv og hans nærmeste familiemedlemmer og andre sentrale medlemmer av regjeringen, fortsetter sin kleptokrat- og plyndringsvirksomhet av særlige verdifulle mineralressurser i første rekke gull. Jeg sitter med en liste over selskaper som på den ene side har internasjonale investorer fra Kina, Israel, Egypt, Sudan, Storbritannia og Sør-Afrika, og på den andre siden der enten Salva Kiir selv eller noen av hans barn, Wani Igga og andre sentrale politikere og militære ledere er med. De har satt i drift eller er i ferd med å sette i drift gullgruver flere steder i Ekvatoria-statene. I disse gruvene jobber det barneslaver for liten eller ingen lønn. De bevoktes av militære militsgrupper som har fullmakt til å mishandle og torturere barna om de ikke lystre og arbeider hardt.

Det er kort sagt lite som tyder på at denne regjeringen har noen reell politisk mulighet for å stanse krigshandlingene, gradvis bygge ny tillit for varig fred og deretter legge grunnlaget for ny utvikling og vekst i landet.

Zimbabwe har siden rundt 1990 hatt en heller bratt ferd mot den politiske og økonomiske avgrunnen landet nå befinner seg. I Sør-Sudan har de på 6 år maktet det lederne i Zimbabwe brukte mer enn dobbel så lang tid på, nemlig totalt å ødelegge statsstrukturen i landet. Samtidig har de stjålet det meste av de inntekter staten har hatt tilgjengelig siden 2005, om lag 20 milliarder USD og dermed hindret enhver form for trygghet, stabilitet og utvikling for landets fattige millioner.

I Norge som ellers i vår del av verden har man lukket øynene for ødeleggelsen av Sør-Sudan og de kreftene og enkeltmenneskene som har ansvaret for alt dette.

Om det finnes en ny og bedre framtid for folket i Sør-Sudan, kan den bare komme gjennom en ny frigjøringskamp som en ny generasjon vil måtte utkjempe.